

ÍNDIX

0. Pròleg.....	x
1. Introducció.....	x
1.1. Jesús Moncada (Mequinensa, 1941 – Barcelona, 2005).....	x
1.2. La riquesa fraseològica de l'obra de Jesús Moncada	
2. El projecte de redacció d'un <i>Diccionari fraseològic de Jesús Moncada (DFJM)</i>	x
2.1. Els autors i la finalitat del projecte	x
2.2. La recollida del material	x
3. Breu presentació del futur diccionari.....	x
3.1. La base de dades.....	x
3.2. El primer volum del DFJM	x
3.3. El segon volum del DFJM	x
3.4. El tercer volum del DFJM.....	x
4. El tractament del material fraseològic en el present volum	x
4.1. Els articles i les entrades.....	x
4.2. La forma de les unitats.....	x
4.3. Informacions que precisen l'ús de les UF	x
4.4. El sistema de remissions.....	x
4.5. El significat de les UF – Les definicions.....	x
4.6. Els exemples moncadians.....	x
4.7. Informacions addicionals.....	x
5. Bibliografia.....	x

© dels textos: Mercè Biosca, Maria-Pau Cornadó i Károly Morvay, 2015
© del pròleg: Simona Škrabec, 2015
© d'aquesta edició: Pagès Editors, SL, 2015
C/ Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
editorial@pageseditors.cat
www.pageseditors.cat
Primera edició: ??? de 2015
DL L ???-2015
ISBN: 978-84-9975-???-?
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, SL
www.bobala.cat

« imprès a Lleida »

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.

5.1. Dictionaris citats en forma d'abreviació.....	x
5.2. Obres de Jesús Moncada citades en forma d'abreviació.....	x
5.3. Publicacions sobre el projecte del DFJM i altres temes relacionats	x

PRÒLEG

Jesús Moncada va treballar per rescatar un món perdut. Es va armar amb tot el seu saber per posar aquest món literalment en escena. Però les seves obres no només documenten aquella realitat llunyana ni són una mera crònica. Va aconseguir *crear* un món complet i convincent en totes les seves novel·les i també en ben bé cadascuna de les seves peces curtes. Les seves escenes literàries funcionen perquè l'autor sabia imitar el llenguatge i la manera de pensar d'un llarg centenar de caràcters individuals. Tots els seus lectors som en certa manera dipositaris de la seva noble proposició de salvar de les aigües una petita vila riberenca. L'autor sabia que els records pertanyen a les persones; no es poden preservar hermèticament tancats dins d'un recipient. Igual com els records, també la memòria col·lectiva només es pot preservar si hi ha gent ara i aquí que cultiven el saber sobre el passat. Aquest manament, però, és impossible d'executar com una ordre, la identificació ha de ser espontània. Com en un diàleg qualsevol, alguna emoció s'ha de moure dins de l'interlocutor perquè digui «m'interesses», «vull saber la teva història», «t'escolto, parla»...

Moncada va aconseguir retornar la dignitat a tota una regió oblidada, sense herois, sense lloc en la història. Va donar dret a la seva gent de ser protagonistes d'un relat, de ser actors, d'inscriure's en el mapa. Va evitar que fossin negats per un oblit molt més dens que les aigües de cap pantà. Però també va aconseguir que aquestes vides petites, minúscules, arribessin a ser escoltades per uns lectors que res tenen a veure amb els indrets concrets de les seves descripcions. Per què? On és el secret de la seva escriptura? Per què aquest autor desperta un interès instantani?

El diccionari que recull les seves aportacions a la fraseologia catalana és un immillorable punt de partida per comprendre la complexa reflexió sobre la llengua que l'autor de Mequinensa proposa amb la seva literatura. La seva llengua és un treball de filigrana on conflueixen com en un aiguabarreig –tan fàcil d'observar des dels turons de Mequinensa– dos corrents d'una força immensa: d'una banda, la llengua és un dipòsit compartit per tots els seus parlants i, alhora, la llengua és l'expressió individual, inimitable. Cadascú de nosaltres té ben bé la seva veu pròpia. I és evident que les persones que es dediquen a l'escriptura cultiven amb cura precisament aquesta singularitat de la seva veu i volen destacar d'alguna manera per sobre de l'ús ordinari de les paraules.

L'escriptura, sobretot la literària, és sempre una lluita. La llengua compartida arrossega l'autor cap a expressions ossificades que van perdent els matisos i es carreguen no poc sovint amb prejudicis, oblitats, imprecisions. La llengua és aquella llar més segura on no pot passar res d'imprevisible, on sempre sabem com moure'ns, com actuar, què signifiquen totes les paraules. Els poetes, si puc utilitzar aquest mot en el sentit més general possible, es neguen a ser engolits per aquesta comoditat d'una llengua familiar i casolana. Furguen en les paraules com qui furga en les brases per atiar la flama, perquè puguem percebre aquells matisos que la gent habitualment no sap, o no vol, escoltar. És una lluita esgotadora i inacabable, l'escriptura poètica enfronta l'individu contra la seva societat. El més paradoxal és, però, que el poeta només pot ser entès, i acceptat, per la gent a qui s'adreça. És a dir, que els qui escriuen s'han de poder guanyar el respecte d'aquella mateixa gent a qui van dient que cal ser més precís, cal ser més meticulós, cal afinar l'oida, etc., etc. La superfície del paper és blanca i és llisa, costa molt que els mots hi quedin gravats per sempre, o si més no per molt de temps. Si ningú no llegeix o comenta el que s'havia escrit, les paraules s'esborren.

És difícil distingir, confessen Mercè Biosca, Maria-Pau Cornadó i Károly Morvay, els autors d'*Aportacions...*, tot i que han estat investigant durant anys amb cura i minuciositat la llengua del nostre autor, què és «un fraseologisme conegut en la parla de Mequinensa, situada a la franja catalana d'Aragó» i què «un individualisme de Moncada» (Morvay, 2012a). Certament ho és: és molt difícil percebre on l'autor fa un gir conscient de timó per apropiarse d'aquesta o una altra expressió i donar-li una nova esplendor. Però aquesta és tanmateix la qüestió fonamental i és bo que la puguem afrontar, finalment, amb una eina apropiada com aquesta recopilació sistemàtica de la fraseologia en les seves obres. Moncada a vegades només passa el drap pels prestatges empolsegats i ja llueixen de nou; en altres casos utilitza tot de rampoines oblidades per construir un artefacte que mai ningú ha vist. Però sigui quin sigui el procediment, les expressions idiomàtiques que surten de la seva ploma són sempre convincents.

Aquest escriptor no té por de jugar amb la llengua, construeix castells de sorra i tot seguit els enderroca, no hi ha res que sigui realment obligatori en el seu ús de la llengua. Moncada escriu amb l'espontaneïtat del traç. Només els veritables mestres poden preservar aquesta impulsivitat en una obra que és, evidentment, una construcció de cap a peus. Un nen, quan dibuixa una casa, no pensa el que fa i per això les cases dibuixades per infants sempre expressen tendresa i emocionen. Però els dibuixos dels nens són senzills. En canvi, els adults i els savis, quan dibuixem sempre pensem massa i el full se'ns omple de projeccions, d'intents de representar el que sabem, però que no som capaços de fer palès. Són peces que poden resoldre moltes qüestions i expressar la complexitat, però no fan estremir, no emocionen. Només els artistes saben expressar la complexitat i preservar alhora l'espontaneïtat, fer

veure que no pensen, que estan jugant, xerrant, passant-s'ho bé. No deixen cap rastre del seu immens esforç per aconseguir crear una escena autèntica. I aquests artistes sí que emocionen. Com Jesús Moncada, les seves eines d'imitació són tan afinades que cal aturar-se per escoltar-lo.

L'escriptor és molt conscient que està creant una ficció: imita, parodia, imposta la veu, fa de ventríloc, mai oblida de precisar qui ha dit què i on s'ha sentit això i allò altre. No fa trampa, no crea un *reality show* històric, no enganya a ningú, les regles del joc són aquí molt clares: això no és la realitat, aquesta ha desaparegut per sempre més. Per això, cada rèplica dels seus personatges és una expressió redescoberta i retrobada, utilitzada a consciència per preservar un matís determinat. Amb la tria d'expressions sucoses que omplen els seus llibres, Moncada vol cridar l'atenció sobre allò que podria passar desapercbut. Busca els mots que fan gràcia, busca les frases fetes plenes d'enginy, fa de lexicògraf llepafils. No ho recull tot, només allò que li sembla convincent —i si convé, dona alguna volta més a les expressions que circulen entre la gent, els treu la punta perquè encara tinguin més gràcia. Amb la llengua, amb el seu ús del material lingüístic, ens explica com funciona la llengua. La llengua la fem nosaltres, ens pertany, la podem utilitzar, modificar, fer nostra. Aquest autor, que ha perdut el seu poble a la confluència de dos rius majestuosos, li dona molta, molta força. Sí que es pot, sí que és possible canviar el rumb dels esdeveniments, només depèn de nosaltres. I aquest impuls d'un sol home ha donat certament els seus fruits.

Tots els catalanoparlants sabem que Mequinensa existeix, fins i tot els que no han llegit el seu *Camí de sirga* hauran sentit explicar el drama d'aquest poble. La gent de la regió sap que la llengua que parlen no és la rèmora d'un passat oblidable, sinó una llengua que serveix per crear cultura de la més alta. I aquesta lluita per expressar d'una manera més individual possible el lligam amb una terra, amb un passat que s'esgruna entre els dits i que ningú vol recollir, ha cridat finalment l'atenció de tanta altra gent d'arreu que ara volen saber què era, realment, Mequinensa. S'ha creat la necessitat d'aquest diccionari, de la integració de la lluita d'un sol home en el bagatge compartit d'una llengua. Ara volem saber què volia dir exactament quan un protagonista deia això o allò altre; no s'hi val saltar de línia i pensar que divertida que és la parla d'aquests miners... Els llibres serveixen per comprovar una i una altra vegada com ha canviat el món, o que diferents que són els altres indrets d'aquell on vivim. Moncada era tan detallista en la seva tasca de desenrutar el passat que ens cal ajuda per poder realment apreciar la dimensió de la seva riquesa lingüística.

La recopilació sistemàtica d'aportacions a la fraseologia catalana torna a salvar Mequinensa, i altres escenaris creats per la seva ploma, de les aigües. Ara, finalment, Moncada podrà ser llegit, traduït i comentat amb la certesa que hem pogut captar els seus matisos tots aquells que no parlem com ell parlava, aquells que no coneixem el món que ell coneixia.

INTRODUCCIÓ

El secret del seu èxit és, crec, precisament allà on no estem acostumats a buscar-lo. Aconsegueix transmetre la seva relació personal envers el bagatge lingüístic. En primer lloc es tracta del respecte i la cura per preservar la memòria, certament. Però en la seva obra hi ha també una bona dosi de rebel·lió, d'ironia, de saber-se riure de les pròpies dèries, costums i conviccions. Ha estat traduït, bé ho sabem, a moltes llengües i ha provocat adhesions incondicionals lluny de casa seva i entre lectors que poques experiències comparteixen amb els habitants de la vila minera a la riba d'un riu. El que Moncada mostra no és la fotografia d'aquest món desaparegut, sinó la relació que es pot tenir envers el propi passat. No es tracta de cap postal nostàlgica, tampoc d'un mite en el sentit de crear un univers de personatges llegendaris que ens han de servir de model. Moncada és un autor del seu temps, un autor que escriu a les acaballes del segle XX i té presents tots els desencisos d'aquesta era. No pretén que ens identifiquem amb les dones analfabetes que rentaven la roba a la llera del riu, no ens diu que aquell món d'abans era millor que el nostre. És a l'inrevés, ens força a admetre que el passat era dur i difícil i injust i desesperançador, però que tanmateix ens hem de sentir vinculats a uns relats senzills, que no donen ni fama ni glòria. I tots els pobles d'aquesta terra tenen ben bé aquestes mateixes arrels, les reconguin o no.

Estudiant amb detall les expressions emprades, tal com proposa aquest diccionari, aprendrem com es crea la il·lusió d'un llenguatge autèntic i fins a quin punt un autor sol, si és hàbil i té l'orella fina, pot marcar els colors d'una llengua. Les expressions de Moncada són convincents, però no totes havien estat recollides als diccionaris. Algunes perquè pertanyen a aquell espai de la llengua col·loquial que la lingüística normativa prefereix ignorar, altres són directament el seu invent, metàfores construïdes a la manera antiga, com si fossin frases fetes, però no ho són pas. Tirar la ratlla entre allò que pertany al llegat i el que l'escriptor ha construït tot sol és ben bé impossible. I aquest és el secret de la seva escriptura, el seu atractiu. Moncada no és un folklorista, no preserva acríticament tot el qui hi ha hagut. La seva llengua és precisa i àgil perquè li ha servit per conservar allò que a ell li ha semblat digne de ser recordat. S'ha inventat expressions, n'ha pervertit d'altres fins a canviar-les de sentit, ha escollit les més enginyoses de la boca de la gent sempre amb el propòsit d'il·lustrar una actitud, una manera de pensar inhabitual. I amb això ha aconseguit il·luminar aquest univers de gent senzilla des de dins, mostrar la bellesa inherent que té vida tal com és, pròxima, *nostra*. Llegint-lo aprenem a estimar allò que no és fàcil, el que no és segur. Aprenem que la llengua preserva els records més fràgils i ens prepara per poder-nos fer càrrec d'un llegat sense demanar res a canvi. Moncada *estima* la seva gent, això el fa tan especial, tan inimitable. I qui l'estudia, tradueix, llegeix, comenta es contagia d'aquesta actitud. Aquests primer volum d'*Aportacions de Jesús Moncada a la fraseologia catalana* n'és una bona prova.

Simona ŠKRABEC
Traductora

1.1. Jesús Moncada (Mequinensa, 1941 – Barcelona, 2005)

Jesús Moncada i Estruga va néixer l'1 de desembre de 1941 a l'antiga Mequinensa (Baix Cinca), una vila que anys a venir l'autor recrearia a bastament en la seva narrativa.

Encarada al riu, poblada de minaires i llaüters, l'antiga Mequinensa estava cridada a desaparèixer a la dècada dels setanta arran de la construcció dels pantans de Mequinensa i Riba-roja, tot just projectats en els anys en què el seu pare n'era l'alcalde; però de la ploma de Moncada va ser rescatada de les aigües i s'ha acabat convertint en un espai mític on es desenvolupen bona part de les històries moncadianes.

Tot i haver exercit com a mestre durant un curt període de temps tant a Mequinensa com a Saragossa, era conscient que la docència no li interessava prou i per això no dubtà a deixar enrere la vila i un treball estable per anar a viure a Barcelona i intentar dedicar més temps a pintar i a escriure, les dues facetes artístiques que havia començat a conrear de ben jove.

Pintar, escriure i treballar per guanyar-se la vida va ser un repte des del primer dia; però va arribar un moment en què va haver de deixar de banda la pintura perquè es va adonar que no hi havia prou temps per a les tres coses.

Si bé va passar el primer any a la ciutat comtal pintant quadres de paisatges a l'estudi del pintor Santiago Estruga i compaginant aquesta feina amb els seus interessos artístics, a l'igual que el personatge del conte "Històries de dies senars", al cap d'un any va començar a treballar a l'Editorial Montaner y Simón, editorial on s'estaria durant tretze anys, fins al moment en què féu fallida.

Més tard s'encarregà de diverses tasques editorials per a Enciclopèdia Catalana i Edicions de la Magrana, fins que acabà dedicant-se exclusivament a la traducció i a escriure. La seva afeció per la pintura traspua en algunes descripcions fetes amb un cromatisme deliciós.

Segons explicava, la traducció l'enriquia perquè li permetia treballar amb els registres d'altres autors, per la qual cosa mai no volgué canviar de

feina i acceptar les propostes que li van anar sorgint de fer col·laboracions a la premsa. Traduir es va convertir en el mitjà de vida o, dit amb les seves paraules, era el que li permetia comprar temps per poder escriure.

A mitjan octubre de 2004 mentre estava escrivint *Dante, S.A.*, la que hagués estat la quarta novel·la, li van diagnosticar un càncer de pulmó, que acabaria amb la seva vida el 13 de juny de l'any següent.

Reconegut com un dels millors autors catalans contemporanis, la seva narrativa –*Històries de la mà esquerra i altres narracions* (1981), *El Cafè de la Granota* (1985), *Camí de sirga* (1988), *La galeria de les estàtues* (1992), *Estremida memòria* (1997), *Calaveres atònites* (1999), *Cabòries estivals i altres proses volanderes* (2013) – ha rebut nombrosos premis, ha estat traduïda a un bon grapat de llengües i ha donat peu a diverses adaptacions teatrals.

Trobareu més informacions en la pàgina web dedicada a l'autor < HYPERLINK “<http://www.jesusmoncada.cat/>” www.jesusmoncada.cat>.

1.2. La riquesa fraseològica de l'obra de Jesús Moncada

La prosa de Jesús Moncada és molt rica en expressions idiomàtiques: locucions, frases fetes, etc., denominades en la lingüística fraseologismes (unitats fraseològiques o frasesmes).

Els fraseologismes i girs específics del parlar de Mequinensa hi solen tenir una funció narrativa, ja que en ells se sustenten sovint l'humor i la ironia moncadians.

La presència del territori – de determinats topònims o elements característics de la topografia i/o del clima de la zona – en el lèxic i la fraseologia de les obres, així com les referències a la feina dels llaüters amb l'ajut de lèxic i expressions específiques són peces de clau de l'acurat estil moncadia. (Biosca / Morvay 2012b: 50-51).

EL PROJECTE DE REDACCIÓ D'UN *DICCIONARI* *FRASEOLÒGIC DE JESÚS MONCADA (DFJM)*

2.1. Els autors i la finalitat del projecte

El present volum forma part d'un projecte iniciat per Mercè Biosca, professora de la Universitat de Lleida (Biosca 1989), que té com a finalitat redactar un diccionari fraseològic complet de Jesús Moncada, un dels narradors catalans més importants dels segles XX-XXI.

Al costat de M. Biosca, en la confecció del futur *Diccionari fraseològic de Jesús Moncada (DFJM)* participen actualment Maria-Pau Cornadó (Universitat de Lleida) i Károly Morvay (Universitat Eötvös Loránd de Budapest).

El diccionari projectat constarà de tres volums anomenats respectivament *Aportacions de Jesús Moncada a la fraseologia catalana Volum I, Volum II i Volum III* i d'una base de dades informatitzada amb el conjunt de les unitats fraseològiques (UF) de la totalitat de l'obra literària de Moncada. (Per a més detalls consulteu l'apartat 3 i l'article de Morvay 2012c: 233-234).

2.2. La recollida del material

El 1988, M. Biosca va començar la recollida del material fraseològic dels tres primers llibres (*Històries de la mà esquerra* 1981, *El Cafè de la Granota* 1985 i *Camí de sirga* 1988), verificant la presència de les UF en el *Diccionari de locucions i frases fetes* de Joan Martí i Joana Raspall (1986), així com al *Diccionari català-valencià-balear* (1988) i més tard també en la primera edició del diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC, 1995. A internet < HYPERLINK “<http://diec1.iec.cat/diec1/entrada/diec.asp>” <http://diec1.iec.cat/diec1/entrada/diec.asp>>).

L'any 1996 presentà el treball intítulat *La fraseologia en l'obra de Jesús Moncada* al “Premi Josep Massot Palmés”, convocat per la Fundació Salvador Vives i Casajuana i guanyà el premi ex-aequo amb Montserrat Villas Chalmalanch, autora de l'estudi *La morfologia del lèxic de Solitud*.

A partir de 1992 M. P. Cornadó es va incorporar al projecte i conjuntament van procedir a fer el buidat de la resta d'obres de J. Moncada a mesura que s'anaven publicant (*La galeria de les estàtues* 1992, *Estremida memòria* 1997, *Calaveres atònites* 1999 i *Cabòries estivals* 2003).

Cada vegada s'annotaven en petites fitxes les definicions proposades pels diccionaris en qüestió o el fet que no hi estiguessin recollides.

El buidatge ulterior dels exemples fraseològics de tots els llibres de J. Moncada va fer possible la creació d'una base de dades informatitzada realitzada amb el programa ACCESS. El fet que el buidatge dels fraseologismes tingués lloc en vida de l'autor va permetre poder-li fer consultes sovintejades, en la mesura que es trobaven fraseologismes propis de la zona de Mequinensa i no documentats en cap diccionari.

Després de la publicació de la primera versió del *Petit Diccionari Fraseològic Cerdanià* (Morvay 2006) es va decidir fer servir una part de les solucions fraseogràfiques de l'autor i invitar K. Morvay a participar en la redacció del DFJM (a partir de 2008).

BREU PRESENTACIÓ DEL FUTUR DICCIONARI

3.1. La base de dades

La base de dades informatitzada, que es posa al dia a mesura que avança la redacció, permet visualitzar cada una de les fitxes que contenen les següents dades:

- el fraseologisme en qüestió;
- la definició i la indicació de la font d'on prové aquesta, si és el cas que el fraseologisme en qüestió es troba documentat per altres diccionaris;
- la paraula clau sota la qual està recollida la unitat;
- l'exemple o els exemples de l'ús moncadia.

La base de dades recull actualment unes 2400 unitats, ordenades sota més de 1000 lemes, definides amb l'ajut d'uns 950 conceptes semàntics i il·lustrades amb 6449 exemples moncadians. El programa ofereix també la possibilitat de visualitzar aquestes informacions en un llistat de tots els fraseologismes reunits i ordenats alfabèticament segons la primera paraula de la combinació. A més, es pot consultar un llistat que relaciona els conceptes semàntics —ordenats alfabèticament— amb les UF corresponents.

Per a la caracterització de la fraseologia moncadiana, es necessitaria encara poder reagrupar els exemples segons les obres i fer un recompte definitiu dels exemples.

3.2. El primer volum del DFJM

Com s'ha dit més amunt, una part dels fraseologismes emprats pel nostre autor no està documentada pels diccionaris catalans. El primer volum del DFJM, *Aportacions de Jesús Moncada a la fraseologia catalana Volum I* recull unes cinc-cents unitats d'aquesta mena, quantitat que representa més del 20 per cent de tots els fraseologismes reunits.

Temps a venir, un examen detallat ens permetrà detectar quines d'aquestes expressions idiomàtiques són creacions individuals de l'autor ("UF autorials

pròpiament dites”) i quines són emprades només a la franja catalana d’Aragó. Es tracta de fraseologismes com *anar curt de saula*; (*ésser*) *de cosco*; *fer una cara com un tello*; *fet una ferrolla*; *mirar amb un ull a Xerta i l’altre a Tivenys*; *ésser més inútil que una màquina de cosir pa*; *m’apostaria l’orella esquerra que...;* *quin bou se li escorna?*; *el temps passa com les bruixes*.

Moltes de les expressions documentades pel DFJM són usades també en altres indrets i emprades sovint en la llengua col·loquial o a internet, encara que no hagin estat recollides pels diccionaris catalans. Aquest és el cas, per ex., dels proverbis i les sentències (frases cèlebres, etc.), absents dels diccionaris generals catalans com *d’abril* i *de senyors*, *n’hi ha pocs que no siguin traïdors* i d’altres tipus d’unitats que hi manquen com *dur clavada una espina al cor*; *engegar a l’altre barri*; *espellotar viu*; *ésser mort i enterrat*; *ésser un cas a banda*; *fondre’s el cor*; *haver baixat molta aigua pel riu*; *lligar el ruc on mana l’amo*; *no aguantar-se dempeus*; *quina barra!*, etc.

Hi ha combinacions de paraules que els diccionaris citen només en sentit concret. Per ex.: al DIEC2 trobem com a exemples les formes *dóna lliçons de francès*, *acabar la corda un rellotge*, *moll de l’os*, però no hi consten els usos figurats presents en l’obra moncadiana (*donar lliçons* a algú, *acabar-se la corda* a algú, *fins al moll de l’os*, *fins al moll dels ossos*).

3.3. El segon volum del DFJM

Al segon volum, *Aportacions de Jesús Moncada a la fraseologia catalana Volum II*, registrarem unitats fraseològiques que es troben en diccionaris catalans, però no en la forma o/i en el sentit utilitzats per Moncada.

A vegades es tracta només de petites diferències, però ens interessa documentar la variabilitat de les combinacions de paraules. Per ex.: *amb la mà trencada*; *amb un peu a la tomba*; *amb uns collons com un toro*; *ésser un bocí de pa*; *fer vessar el got*; *no saber on girar veles*; *no tenir res a rascar*; *passar la nit de la xuta*; *posar el braç dintre la màniga*; *semblar una xemeneia*; *venir de l’horta*.

Aquí comentarem breument el cas de la unitat *venir de l’horta* – a *venir de l’hort*; *baixar de l’hort* en altres diccionaris:

- DIEC2 **hort** 1 2 [...] *venir de l’hort* Ignorar una notícia coneguda de tothom, no estar al corrent del que passa.
- DLFF, 487: *Venir* (o *baixar*) *de l’hort* No saber de què es tracta.

En un context Moncada emprà aquesta expressió amb un significat similar, però amb la forma *venir de l’horta*:

- Potser es pensen que he d’empassar-me aquesta mentida! Es deuen creure que jo vinc de l’horta! *Històries*, 31.

En un altre fragment tenim un ús diferent que proposem documentar amb la forma *com aquell que ve de l’horta* i el significat <fer quelcom> dissimulant; com si no hagués passat res:

- A mi, l’aldarull ja m’agrada. No li diré una cosa per una altra, perquè –entre hòmens, senyor president– de tant en tant, com aquell que ve de l’horta, claves un pessic a unes bones anques i això ajuda molt a passar la vida. *Històries*, 80.

3.4. El tercer volum del DFJM

El tercer volum, *Aportacions de Jesús Moncada a la fraseologia catalana Volum III*, contindrà un exemple dels fraseologismes emprats per l’autor de Mequinensa amb la forma i sentit com es troben documentats en altres diccionaris, com *de mig a mig*; *no haver-n’hi per a tant*; *fer-ne un gra massa*; *no tenir pèls a la llengua*; *pagant, Sant Pere canta*; *tal dia farà un any!*; *ull viu!*.

EL TRACTAMENT DEL MATERIAL FRASEOLÒGIC EN EL PRESENT VOLUM

4.1. Els articles i les entrades

- 4.1.1. Els fraseologismes recollits es documenten en articles encapçalats per un mot d'entrada (entrada, mot lematitzador, lema).
- 4.1.2. Les entrades s'imprimeixen amb majúscules i en negreta rodona. Veg. l'article ULL.
- 4.1.3. Els articles estan ordenats alfabèticament segons la primera lletra de l'entrada: ULL ...; UN, -A ...; UNGLA ..., etc.
- 4.1.4. S'hi poden intercalar remissions a UF que consten sota un altre lema. (Veg. els exemples sota els punts 4.1.5. i 4.4.).
- 4.1.5. Als articles que contenen més d'un fraseologisme, aquests s'enumeren per ordre alfabètic segons la primera lletra del seu primer mot:

ULL

**a vegades, et penses que et senyes i el que fas és treure't els ulls
fer uns ulls com coves** (ALG.)

llegir amb quatre ulls (ALG. quelcom)

mirar amb un ull a Xerta i l'altre a Tivenys: MIRAR

només tenir ulls (ALG. per a algú, per a quelcom)

portar escrit als ulls (ALG. quelcom)

4.2. La forma de les unitats

- 4.2.1. Les expressions recollides s'escriuen amb lletres minúscules i en negreta rodona:

a vegades, et penses que et senyes i el que fas és treure't els ulls

- 4.2.2. Les variants se separen amb punt i coma:

recordar com si fos ara; tenir present com si fos ara (ALG. quelcom)

4.3. Informacions que precisen l'ús de les UF

- 4.3.1. Sempre que és necessari, es fa constar entre parèntesis rodons el règim de les combinacions i les eventuais restriccions en el seu ús. (Veg. els exemples sota el punt 4.3.2.).
- 4.3.1.1. Per referir-se al subjecte (actant) de les combinacions, s'empren entre parèntesis els mots *algú* i *quelcom*, abreviats com (ALG.) i (QCOM).
- 4.3.1.2. L'objecte (complement) de les combinacions s'assenyala amb l'ajut dels mateixos mots, però escrits sencers: (algú, quelcom).
- 4.3.2. Aquests mateixos mots i abreviacions, escrits en cursiva, apareixen també al costat de les definicions:

fer uns ulls com coves (ALG.)

obrir molt els ulls de sorpresa; mostrar sorpresa (ALG.)

llegir amb quatre ulls (ALG. quelcom)

llegir molt atentament (ALG. *quelcom*)

només tenir ulls (ALG. per a algú, per a quelcom)

interessar-se vivament (ALG. *per algú, per quelcom*)

portar escrit als ulls (ALG. quelcom)

notar-se en la mirada (*d'algú QCOM*)

- 4.3.3. Si és necessari s'afegeixen informacions complementàries entre parèntesis angulars (< >) per cridar l'atenció sobre certes restriccions gramaticals i d'altra mena:

AGUANTAR-SE

no aguantar-se dempeus (ALG.) <del cansament, d'embriaguesa>

no poder sostenir-se dret (ALG.) <del cansament, d'embriaguesa>

- 4.3.4. Informacions sobre el valor estilístic i/o cronològic del fraseologisme: la definició pot anar precedida d'abreviacions escrites en cursiva emprades universalment pels diccionaris, com *culte*, *lit*, *period*, *admin*, *col·loq*, *infant*, *arg*, *rur*, *vulg*, *hum*, *iròn*, *pej*, *euf.*, *desp*, *obs*, *poc ús*, i d'altres, per ex. referències dialectals, etc.

4.4. El sistema de remissions

- 4.4.1. Per facilitar la recerca de les unitats es fa servir el següent sistema: els fraseologismes es documenten només sota el lema d'un dels seus elements constitutius, però es fa constar una remissió sota tots els seus elements significatius. Per ex. l'expressió mirar amb un ull a Xerta i l'altre a Tivenys es documenta sota l'entrada de **MIRAR**, però s'hi fa una remissió sota **TIVENYS**, **ULL** i **XERTA**.

- 4.4.2. L'abreviació *Veg.* remet a una unitat sinonímica o que es troba definida en un altre lloc:

com un boig Veg. **buscar com un boig.**

igual que un boig Veg. **buscar com un boig.**

Aquesta abreviació es fa servir també per cridar l'atenció sobre una expressió que apareix més amunt o més avall:

fer pujar a les més altes (QCOM algú) [...]

Veg. **ésser a les més altes; pujar-se'n a les més altes**

4.5. El significat de les UF – Les definicions

- 4.5.1. Les definicions corresponen a les accepcions que es poden deduir del context en el qual Moncada empra els fraseologismes en qüestió. (Vegeu les explicacions sobre l'expressió *venir de l'horta* en el punt 3.3.).
- 4.5.2. Per poder identificar i presentar els usos especials de Moncada, vam haver de revisar les definicions de les unitats fraseològiques recollides en el *Diccionari de locucions i frases fetes* de Joan Martí i Joana Raspall, en la primera i segona edició del diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, en el *Diccionari català-valencià-balear* i en el *Diccionari de sinònims de frases fetes* (DSFF; de M. Teresa Espinal, també a internet.
- Les expressions que no vam trobar documentades en aquests diccionaris, les vam cercar també en altres diccionaris citats en la *Bibliografia* final.
- 4.5.3. Les accepcions d'unitats polisèmiques s'assenyalen amb l'ajut de xifres. Veg. **gira-hi el riu!**
- 4.5.4. Sobre les informacions que precisen l'ús de les UF vegeu el punt 4.3.

4.6. Els exemples moncadians

- 4.6.1. Sota la definició —separat amb una línia buida— figura l'apartat dels fragments originals que il·lustren l'ús moncadià de les expressions recollides.
- 4.6.2. Les cites comencen amb majúscula i acaben amb punt, independentment del fet com aquestes consten al text original. Les omissions a l'interior de les cites s'assenyalen amb punts suspensius entre claudàtors:
- Si deixem de banda que tenen el pèl de panolla i neixen amb sis dits a cada peu [...] no presenten res de particular pel que fa al color de les ninetes; si els anomenem les Cruïlles, és perquè miren amb un ull a Xerta i l'altre a Tivenys. *El Cafè*, 38.

4.6.3. Com es veu en l'exemple citat sota el punt 4.6.2., darrere de la cita figura una abreviació en cursiva que indica l'obra i el número de la pàgina —en rodona— d'on prové la cita.

(Per a les dades bibliogràfiques de les obres de Moncada vegeu la *Bibliografia* final).

4.6.4. Normalment se cita només un exemple per il·lustrar l'ús moncadià d'un fraseologisme.

4.6.4.1. En cas de citar diversos exemples, aquests se segueixen segons l'ordre de l'any de publicació de la primera edició de cada llibre.

ARA

ara mateix duia un gos a la boca: GOS; ara sí que em voldria morir!: MORIR-SE

recordar com si fos ara; tenir present com si fos ara (ALG. *quelcom*)
recordar vivament (ALG. *quelcom*)

Ho recordo com si fos ara: ell estava fent la partida de botifarra, acabava d'aplegar una bona basa [...] quan es va desplomar contra el tapet i bona nit i tapa't! *Històries*, 118.

—No cal que me'n facis memòria. Ho tinc present com si fos ara —va exclamar Joanet del Pla—. *Camí*, 246.

4.6.4.2. Si hi ha més d'una cita d'un mateix llibre, se segueix l'ordre de paginació.

4.7. Informacions addicionals

Sota l'apartat dels exemples moncadians, poden aparèixer encara certes informacions:

4.7.1. Ja que el present volum recull expressions no documentades pels diccionaris catalans més importants, aquest fet no s'assenyala cada vegada al costat dels exemples.

4.7.2. Les observacions

4.7.2.1. Al final de l'article pot aparèixer alguna observació, precedida per l'abreviació *Obs.*:

CURT, -A

anar curt de saula (ALG.)

[...]

Obs.: DIEC2 no té l'article **saula**

CORDA

acabar-se la corda (a algú)

acabar-se les forces (a algú); estar a punt de morir (ALG.)

Em sento rendit, tinc la impressió que se m'està acabant la corda i no voldria morir-me abans d'arribar al final de la història. *Estremida*, 272.

Obs.: DIEC2 cita només el significat concret referit a un rellotge: **corda 5 1 f.** [...] Part propulsora del mecanisme d'un rellotge [...]. *Tenir corda un rellotge. Acabar la corda un rellotge.*

4.7.2.2. A vegades, en l'apartat de les observacions, darrere del títol abreviat d'un diccionari reproduïm un exemple per fer veure que la unitat en qüestió (o una variant molt pròxima) només s'hi documenta en forma d'exemple, sense definició. Assenyalem aquest fet amb l'abreviació *Ex.*:

DESENTERRAR

desenterrar històries velles (Alg.)

retreure coses oblidades (Alg.)

No calia remenar femers, desenterrar històries velles; n'hi havia ben bé prou amb les noves. *Camí*, 111.

Obs.: DIEC2 *Ex.*: **desenterrar 2** v. tr. [...] *PER EXT. Van desenterrar antigues discòrdies familiars.*

BIBLIOGRAFIA

5.1. Dictionaris citats en forma d'abreviació

- DCVB = ALCOVER Antoni M. / MOLL Francesc de B. (1930-1962), *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca, Editorial Moll (10 vols.). <<http://dcvb.iecat.net/>>.
- DICPRACOM = *Diccionari Pràctic i Complementari de la Llengua Catalana*. La Busca Edicions. <<http://www.dicpc.cat/volum-2-entrades>>.
- DIEC = *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans et. al., 1995). A internet < HYPERLINK "<http://diec1.iec.cat/diec1/entrada/diec.asp>" <http://diec1.iec.cat/diec1/entrada/diec.asp>>.
- DIEC2 = *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Enciclopèdia Catalana, Edicions 62, 2007. <<http://dlc.iec.cat/>>.
- DFE = Martí, Joan – Raspall, Joana (1996) *Diccionari de frases fetes*. Ed. 62 "El cangur" núm. 196, Barcelona.
- DLFE = MARTÍ, Joan i RASPALL, Joana: *Diccionari de locucions i de frases fetes*. Ed. 62, Barcelona, ed. de 1986.
- DSFE = ESPINAL M. Teresa, *Diccionari de sinònims i frases fetes*, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, Publicacions de la Universitat de València, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.
- GDLC = *Gran Diccionari de la llengua catalana* de l'Enciclopèdia Catalana. Barcelona, ed. de 2000. Versió digital: HYPERLINK "<http://www.enciclopedia.cat/EC-GDLC-e00008484.xml>" <http://www.enciclopedia.cat/EC-GDLC-e00008484.xml>; GECART = HYPERLINK "<http://www.diccionari.cat/lexicx.jsp?GECART=0008484>" <http://www.diccionari.cat/lexicx.jsp?GECART=0008484>
- El refranyer del Matarranya* = Blanc i Grau, Miquel (1983) *El refranyer del Matarranya*. El Llamp, Barcelona.
- TRC = PARÉS, Anna (1999) *Tots els refranys catalans*. Edicions 62, Barcelona,.

5.2. Obres de Jesús Moncada citades en forma d'abreviació

- Cabòries* = *Cabòries estivals i altres proses volanderes*. Institut d'Estudis del Baix Cinca – IEA i Associació Cultural del Matarranya "Quaderns de les Cadolles" núm. 3, Fraga-Calaceit, ed. de 2003.
- Calaveres* = *Calaveres atònites*, Barcelona, Edicions de la Magrana «Les ales esteses», núm. 87, 1999.
- Camí* = *Camí de sirga*, Barcelona, Edicions de la Magrana «Les ales esteses», núm. 39, 1988.
- El Cafè* = *El Cafè de la Granota*, Barcelona, Edicions de la Magrana «Els llibres de Butxaca», núm. 1, 1988.
- Estremida* = *Estremida memòria*, Edicions de la Magrana "Les ales esteses" núm. 76, Barcelona, (1997).
- Històries* = *Històries de la mà esquerra*, Barcelona, Edicions de la Magrana «Els llibres de Butxaca», núm. 5, 1988.
- La galeria* = *La galeria de les estàtues*, Barcelona, Edicions de la Magrana «Les ales esteses», núm. 49, 1992.

5.3. Publicacions sobre el projecte del DFJM i altres temes relacionats

- Moret, Hèctor (1981) *Lèxic de la navegació fluvial en l'obra de Jesús Moncada*. <<http://ifc.dpz.es/recursos/publicaciones/19/92/07moret.pdf>>.
- Biosca Postius, Mercè (1989) *La fraseologia en l'obra de Jesús Moncada*. Treball d'investigació dirigit pel Dr. Ramon Sistac i presentat dins del programa de doctorat *L'anàlisi lingüística de textos orals*. Estudi General de Lleida (Universitat de Barcelona), (Inèdit).
- Morvay, Károly (2006) *Els bons usos es perden*. Petit Diccionari Fraseològic Cerdanià. Nyitott könyv, Budapest.
- HYPERLINK "<http://morvay-k.web.elte.hu/>" <http://morvay-k.web.elte.hu>
HYPERLINK "<http://dialnet.unirioja.es/servlet/autor?codigo=98181>" <http://dialnet.unirioja.es/servlet/autor?codigo=98181>
(Premi Catalunya del Nord de l'Institut d'Estudis Catalans, el 2008).
- Idem (2012) Barcelona: IEC, Publicacions de la Presidència, 37.
- Rec.* (1.) *Revista de Filologia Romànica*. Madrid (Vol. 24, 2007, 276-277).
- Rec.* (2.) Xesús Ferro Ruibal *Cadernos de fraseología galega* 15, 519-522 .
HYPERLINK "http://www.cirp.es/pub/docs/cfg/cfg15_19.pdf" http://www.cirp.es/pub/docs/cfg/cfg15_19.pdf
- Biosca Postius, Mercè, Maria Pau Cornadó (2006) «Les locucions adverbials quantitatives en l'obra de Jesús Moncada». (En:) Hèctor Moret, coord. *Batec a Batec*. Miscel·lània de treballs oferts en honor de Josep Galan

i Castany. Institut d'Estudis del Baix Cinca-IAE, Associació Cultural del Matarranya, Calaceit, 159-174.

- Biosca Postius, Mercè (2009a) «Fraseologismes d'àmbit fluvial en l'obra de Jesús Moncada», *Llengües i Fets, Actituds i Franges*. Miscel·lània de treballs etnològics, filològics i lingüístics oferts a Artur Quintana i Font, H. Moret coord., Associació Cultural del Matarranya, Institut d'Estudis del Baix Cinca, Calaceit, 2009, 43-55.
- Biosca Postius, Mercè, Maria Pau Cornadó (2009b) «Fraseoïdes i fraseologismes en l'obra de Jesús Moncada». (En:) Michel Bourret, coord. *Mélanges offerts au Professeur Christian Camps*. Association Française des Catalanistes. Péronnas: Editions de la Tour Gile, 65-82.
- Biosca Postius, Mercè / Károly Morvay (2009c): «A fraseología moncadiana». *Cadernos de fraseología galega* 11. Santiago de Compostela: Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades - Xunta de Galicia, 49-64.
- HYPERLINK "http://www.cirp.es/pub/docs/cfg/cfg11_02.pdf" http://www.cirp.es/pub/docs/cfg/cfg11_02.pdf
- Morvay, Károly (2011) «Entre "la feina feta" i "un ja està fet". Estudis comparatius de fraseologia i de paremiologia en les llengües d'Europa». Segundo Seminario Internacional sobre refranes meteorológicos EN LOS LINDEROS DE LA EUROPA ROMANCE. Universidad de Barcelona (UB). 27 y 28 de mayo de 2010.
- (En:) *I proverbi meteorolici. Ai confini dell'Europa romanza*. Edizioni dell'Orso, Alessandria, 259-282. HYPERLINK "<http://stel.ub.edu/sesereme/files/Morvay.pdf>" <http://stel.ub.edu/sesereme/files/Morvay.pdf>. (2011b)
- Biosca Postius, Mercè / Károly Morvay (2011) «Fraseologia i traducció. Observacions sobre la versió francesa de *Pedra de tartera*». Actes del Quinzè *Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. (Lleida, 7-11 de setembre de 2009, A cura d'Imma Creus, Maite Puig i Joan Veny, Volum III, La llengua d'escriptors, 241-249.
- Morvay, Károly (2012a) [2013a] «Caracterització de la fraseologia de Jesús Moncada – primers resultats». (En:) *Catalanística a Hongria. 1971-72-2011-12*, 137-148. Actes del Simposi Internacional de Catalanística. Budapest 24-26 d'abril de 2012. A cura de Carles Bartual, Balázs Déri, Kálmán Faluba, Ildikó Szijj. Universitat Eötvös Loránd, Facultat de Lletres, *Estudis d'Iberoromanística*. Budapest 2013).
- HYPERLINK "http://www.ub.edu/GEVAD/wp-content/files_mf/1371741384Katal%C3%A1nk%C3%B6tetB5.pdf" http://www.ub.edu/GEVAD/wp-content/files_mf/1371741384Katal%C3%A1nk%C3%B6tetB5.pdf.
- Biosca Postius, Mercè / Károly Morvay (2012b) «A fraseología moncadiana, 2». *Cadernos de fraseología galega* 14. Santiago de Compostela Cen-

tro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades / Xunta de Galicia, 43-62.

HYPERLINK "http://www.cirp.es/pub/docs/cfg/cfg14_02.pdf" http://www.cirp.es/pub/docs/cfg/cfg14_02.pdf

Morvay, Károly (2012c) «Mirar amb un ull a Xerta i l'altre a Tivenys. Fraseologia i territori en l'obra literària de Jesús Moncada». Éditions Littéraires et linguistiques de l'Université de Grenoble. *Géolinguistique* 13/2012, 231-244.

Resum en castellà:

HYPERLINK "http://stel.ub.edu/tersereme/sites/default/files/Resum%20Morvay%20castell%C3%A0_0.pdf" http://stel.ub.edu/tersereme/sites/default/files/Resum%20Morvay%20castell%C3%A0_0.pdf

Biosca Postius, Mercè / Károly Morvay (2013b) «Notes sobre la traducció de la fraseologia moncadiana». *Miscel·lània Jordi Bruguera*, 1. Estudis de llengua i literatura catalanes/LXVII; l'Abadia de Montserrat. 169-190.

A

a coll: COLL; a fregar: FREGAR; a galls: GALLS; a hores perdudes: HORA; a la matinada: MATINADA; a la punta: PUNTA; a matar: MATAR; a mida: MIDA; a mig pastar: PASTAR; a passeig...!: PASSEIG; a punteta de nit: PUNTETA; a quatre dits: QUATRE (1); a tota marxa: MARXA; a tret passat: TRET; a vegades, et penses que et senyes i el que fas és treure't els ulls: ULL

Veg. també **AL** [a + el]

ABAIXAR

abaixar els fums: FUM

ABANS

d'abans de la guerra: GUERRA

no ésser el d'abans (ALG.)

haver canviat (ALG.); haver perdut les forces (ALG.)

Acabo de fer vuitanta-nou anys i, si bé procuro empènyer el temps sense deixar-me acoquinar pels calendaris, ja no sóc el d'abans. *Estremida*, 28.

ABLANIR

ablanir a cops (ALG. algú)

donar-li una bona tupada (ALG. a algú)

Ara, el vell és al clot i cada vegada que en parlo se'm fa un nus a la gola, però el matí d'aquella riada, l'hauria volgut ablanir a cops de rem! *Històries*, 45.

ablanir el cor: COR

ABRIL

d'abril i de senyors, n'hi ha pocs que no siguin traïdors

<proverbi que> s'usa per referir-se a la inestabilitat del temps d'abril o als canvis de les persones

—Vam tenir una abrilada galdosa! El déu que la va sacsar!

—D'abril i de senyors, n'hi ha pocs que no siguin traïdors —digué el gran de ca Soler, que tenia la tarda tibada i sentenciosa. *Històries*, 118.

Obs.: A internet apareixen, sense definició, també altres variants d'aquest refrany (*abril i senyors, tots traïdors; d'abril i de senyors pocs i que no siguin traïdors; d'abril i de senyors, pocs n'hi han que no siguin traïdors*, etc.).

ACABAR(-SE)

acabar a bufetades: BUFETADA; acabar cartes al cap: CARTA
acabar de través (QCOM)
no arribar a bona fi; fracassar (*QCOM*)

Segons les explicacions del director, durant l'amarga estona que va seguir a la interrupció de l'obra, no era la primera vegada que una funció de "La nova Talia" acabava de través. *Estremida*, 34.

Doc.: Veg. DIEC2 **través** 1 3 [...] **de través** *loc. adv.* **a)** Amb el llarg posat en direcció perpendicular al llarg d'una altra cosa, a una direcció donada. *Aquesta flassada, la posarem de través.* | 1 3 [...] **de través** *loc. adv.* **b)** No de dret, segons una falsa direcció. *Tot els va de través.*

per acabar d'amanir (quelcom)
per acabar d'espatllar (*quelcom*)

¿Què faria el Genís tota la santa mort privat de consol, sense misses ni caps d'any, i colgat, per acabar-ho d'amanir, en un cementiri estrany del qual no podria treure'l per portar-lo a la vila perquè costava una pila de diners i ella no tenia un sacre ni el tindria mai? *Estremida*, 250.

Obs.: El DSFF, 404 sota el concepte *Demés* recull la unitat sinònima **per acabar-ho d'adobar**, no registrada pel DIEC2, que fa servir també J. Moncada: ¿Qui es creuria que [...] em vaig conjuminar amb un capellà per a estabornir el guàrdia primer [...], el qual per acabar-ho d'adobar, era el sergent comandant de post de la vila? *El Cafè*, 59.

acabar-se la corda: CORDA; ja s'ha acabat aquesta cançó!: CANÇÓ

no acabar-se mai (QCOM)
no tenir fi; ésser infinit (*QCOM*)

Al casal del senyor Maties de la Picarda, cavaller cobert davant Sa Majestat [...], hi ha moltes cambres, no s'acaben mai. *Estremida*, 47.

Doc.: DIEC2 Ex.: **acabar** 5 2 *intr. pron.* [...] Això no s'acaba mai.

que no s'acaba mai (QCOM)
ésser llarg; durar molt (*QCOM*)

Tu brames com tothom quan aquell tros de dona, amb unes cuixes que no s'acaben mai, baixa de l'escenari per ficar-se entre el públic. *Calaveres*, 206.

ACABAT

acabat d'escudellar (ALG.)

que pertany a l'última promoció; que no té experiència en la feina desenvolupada (*ALG*)

M'afiguro que no se'm traurà de la butxaca alguna tracamanya cronològica de picaplets acabat d'escudellar a la facultat de dret, i em concedirà en ferm que això no té res de portentós si considerem que ahir era dijous i que demà, sempre que aquesta nit no hi hagi un trasbals còsmic i el món se'n vagi al carall, serà dissabte. *Calaveres*, 54-55.

ACALLAR

acallar la mala consciència: CONSCIÈNCIA

ACORDIÓ

plegar-se com un acordió: PLEGAR-SE

ADORAR

la mare que el va adorar!: MARE

AFAITAR

afaitar en sec: SEC, -A

AFEGIR

afegir pebre: PEBRE

AGAFAR

agafar el fil: FIL; agafar els fils: FIL; que ens agafi confessats!: CONFESSAR; tenir agafat de l'ala: ALA

AGUANTAR-SE

no aguantar-se dempeus (ALG.) <del cansament, d'embriaguesa>
no poder sostenir-se dret (*ALG.*) <del cansament, d'embriaguesa>

El geòleg, sempre educat i correcte fins l'extrem que el dia de la boda de Nelson, quan l'Atanasi Resurrecció el tornava a coll a la fonda

perquè s'havia amarat de rom al convit i no s'aguantava dempeus, no es va descuidar de treure's el barret per saludar la gent, aquell cop va perdre els estreps. *Camí*, 151.

AI

sense un ai
sense queixar-se

Es va desplomar contra el tapet i bona nit i tapa't! Sense un ai!
Igual que si l'haguessin fulminat. *Històries*, 118-119.

AIGUA

haver baixat molta aigua pel riu
haver passat molt de temps; haver passat moltes coses

Altres, com els Torres, també haurien pogut fer molt i no van fer res. Més ben dit, sí: a vegades acabar de fotre els perdedors. Però, en fi, ja ha baixat molta aigua pel riu i no he vingut aquí a ficar el dit a l'ull de ningú. *Calaveres*, 68-69.

AIRE

de mal aire: MAL

passar de l'aire (ALG.)
sobreviure menjant molt poc (ALG.)

No vull arrencar més carbó, ni per a Lignits Victòria ni per a Déu, però m'he de guanyar les garrofes, la dona i les criatures no passen de l'aire. *La galeria*, 225.

AIXECAR

aixecar el cul de la cadira: CUL

AL [a + el]
al <nom propi> **el que és del** <nom propi>
<frase proverbial que aconsella> donar a cada u allò que li pertoca

Obs.: La forma completa d'aquesta dita d'origen bíblic és: *Doneu al Cèsar el que és del Cèsar i a Déu el que és de Déu*. Veg.: [HYPERLINK "http://etimologies.dites.cat/2010/08/doneu-al-cesar-el-que-es-del-cesar-i.html"](http://etimologies.dites.cat/2010/08/doneu-al-cesar-el-que-es-del-cesar-i.html) <http://etimologies.dites.cat/2010/08/doneu-al-cesar-el-que-es-del-cesar-i.html>. Moncada fa al·lusió a la forma abreviada en el títol d'un conte seu: "A l'Hèctor el que és de l'Hèctor". *Històries*, 123.

al bo i millor: BO, BONA; al cap de quatre dies: QUATRE (1); al mig com el dijous: MIG¹; al pes de la matinada: MATINADA; al preu que fos: PREU

ALA

arrossegar l'ala (ALG.)
trobar-se malament per causes físiques o psíquiques (ALG.)

Quan baixà del tramvia, la parada de la vella ja era tancada; sota la llum groguenca dels fanals, la caseta semblava més que mai un taüt. El record de la pobra venedora va deprimir-lo, arrossegà l'ala fins a la pensió. *La galeria*, 162.

Obs.: Veg. també DCVB **arrossegar** Loc.— **b) Arrossegar una ala**: caminar amb poca seguretat per conseqüència d'haver begut massa (Pla del Llobregat).

dur un perdigó a l'ala: PERDIGÓ; ficar el cap sota l'ala igual que un estruç: ESTRUÇ

tenir agafat de l'ala (ALG. algú)
agafar, atrapar, dominar (ALG. algú)

Ara, em tenen agafat de l'ala: o faig de confident del tricorni o vaig de cap a la garjola. *El Cafè*, 66.

ALBERGÍNIA

més blau que una albergínia: BLAU, BLAVA

ALÈ

tallar l'alè: TALLAR

ALLEUGERIT

sentir-se alleugerit (o alleujat): SENTIR-SE

ALLEUJAT

sentir-se alleugerit (o alleujat): SENTIR-SE

ALLUNYAR

qui allunya de vista, allunya de cor
<proverbi que> indica que el pas del temps, la separació fan oblidar les persones i les coses